

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора філософських наук, професора
Калиновського Юрія Юрійовича
на дисертаційну роботу Притули Олександра Леонтійовича
«Філософія громадянського виховання особистості-захисника Вітчизни
(історіософський та світоглядний аспекти)», подану до захисту на здобуття
наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.10 –
філософія освіти**

Актуальність дослідження філософсько-освітніх аспектів громадянського виховання особистості-захисника Вітчизни в умовах російсько-української війни не потребує додаткових доказів, оскільки саме нині перед українським суспільством постає історична необхідність глибинного переосмислення засад громадянської свідомості, готовності до захисту держави та усвідомлення відповідальності за долю Батьківщини. У цьому контексті дисертація Олександра Леонтійовича Притули постає надзвичайно релевантною, оскільки пропонує цілісне філософське бачення потенціалу громадянського виховання як ключового чинника формування зрілого, відповідального та ціннісно зорієнтованого громадянина. Автор переконливо доводить, що громадянське виховання у сучасних умовах не може обмежуватись нормативними чи педагогічними моделями, а потребує глибинного світоглядного переосмислення, яке інтегрує історичну пам'ять, моральні засади, культурні традиції та принципи демократичної співучасті.

Філософсько-освітні інструменти громадянського виховання набувають особливої ваги для України, яка переживає масштабні трансформації, вибудовує власну модель демократичного державотворення та водночас інтегрується в європейський і євроатлантичний простір. У таких умовах саме філософія освіти здатна запропонувати цілісні орієнтири для розвитку відповідальної громадянськості, що є необхідною складовою стійкості та суб'єктності сучасного українського суспільства.

Системні процеси формування готовності молоді до виконання обов'язку із захисту Батьківщини, що стали пріоритетними в умовах повномасштабної російської агресії, вимагають глибокого філософського осмислення. Йдеться не лише про практичні механізми патріотичного виховання, а насамперед – про світоглядно-ціннісні, культурно-історичні та антропологічні підвалини становлення особистості-захисника. Саме ці аспекти автор ґрунтовно аналізує, демонструючи, що громадянське виховання, розглянуте крізь призму методології філософії освіти, є ключовим інструментом розвитку державної стійкості та посилення суб'єктності суспільства у забезпеченні національних інтересів.

У центрі дослідження – роль громадянського виховання у формуванні свідомого, відповідального, морально зрілого та здатного до жертвності захисника Вітчизни. Автор здійснює всебічне історіософське і світоглядне осмислення становлення цього феномену, демонструючи, як через різні епохи трансформувались уявлення про обов'язок, честь, свободу, громадянськість і воїнську гідність. Дисертант переконує, що свідомість сучасного громадянина-захисника Вітчизни повинна спиратись не лише на професійні компетентності, а насамперед – на цілісний світогляд, який поєднує історичну пам'ять, моральні цінності, духовний досвід і національні культурні традиції.

Дисертація складається зі вступу, п'яти логічно структурованих розділів, висновків до розділів і загальних висновків. Вона вирізняється концептуальною завершеністю та високим рівнем методологічної культури. Новаторським є широкий спектр дослідницьких напрямів, які охоплює робота: від історіософських засад формування образу захисника Вітчизни до аналізу культурних чинників військово-патріотичного виховання, від філософсько-освітньої інтерпретації ціннісних моделей громадянськості до обґрунтування ролі українських традиційних бойових мистецтв («Спас», «Бойовий гопак») як інструментів фізичного й духовного гартування молоді.

Особливо слід підкреслити світоглядно-філософську обґрунтованість авторського підходу до інституційної взаємодії ключових суб'єктів громадянського виховання – сім'ї, держави, громадянського суспільства, освітніх інституцій. Ці компоненти розглянуто не ізольовано, а як елементи комплексної культурно-освітньої екосистеми, що формує громадянську ідентичність та мотивацію до захисту Вітчизни.

Робота оформлена відповідно до сучасних вимог МОН України. Автор продемонстрував ґрунтовне знання вітчизняного та зарубіжного філософсько-освітнього дискурсу, вміння критично аналізувати джерела, аргументовано вибудовувати власну позицію та коректно застосовувати міждисциплінарні методи. Висока чіткість і логічність викладу свідчать про професійну зрілість дослідника.

Методологічна база дисертації є не лише коректно окресленою, але й ефективно реалізованою в тексті. Автор органічно поєднує історіософський, аксіологічний, соціально-філософський, культурологічний, антропологічний та герменевтичний підходи, що забезпечує глибину, багатовимірність та наукову обґрунтованість дослідження. Усі методи працюють на реалізацію поставленої мети, а не виконують декларативну функцію.

Логіка дослідження спирається на чітке формулювання завдань: концептуально розкрити філософію громадянського виховання; дослідити філософсько-освітні принципи становлення особистості-захисника Вітчизни; окреслити історіософські та світоглядні аспекти феномену громадянського виховання особистості; обґрунтувати роль традиційних бойових мистецтв;

проаналізувати стратегії розвитку військово-патріотичного виховання в сучасній Україні.

Перший розділ дисертації присвячений розкриттю теоретико-методологічних підвалин проблеми громадянського виховання особистості-захисника Вітчизни. У ньому автор здійснює системну філософсько-освітню інтерпретацію феномену громадянського виховання, розкриває його аксіологічні та світоглядні основи, а також надає ґрунтовний аналіз українських військових традицій як історичного джерела формування воїнської та громадянської доблесті. Розділ вирізняється переконливою концептуальною експлікацією ідей, які визначають філософську модель громадянського виховання в українському контексті.

Другий розділ зосереджений на історіософському вимірі громадянського виховання. На основі широкого кола джерел автор розкриває еволюцію філософії виховання захисника Вітчизни в українській духовній традиції – від докозацької доби до класичної козацької педагогіки. Розгляд культурних, моральних та освітніх чинників у формуванні громадянської свідомості молоді вирізняється оригінальністю та демонструє здатність дисертанта поєднувати історичний аналіз із ціннісно-світоглядною рефлексією.

Третій та четвертий розділи присвячені поглибленому аналізу світоглядних засад громадянського виховання та філософських основ бойових мистецтв. У третьому розділі автор обґрунтовує роль світоглядної культури у становленні громадянської ідентичності особистості, визначає аксіологічні параметри процесуального характеру громадянського виховання та окреслює його освітні стратегії. Четвертий розділ репрезентує філософське осмислення національних бойових мистецтв як чинника морального, духовного й громадянського становлення молоді, демонструючи глибоке розуміння потенціалу українських військових традицій, інституційних виховних практик, ролі родини, школи та громадськості.

П'ятий розділ має прикладний характер і спрямований на дослідження сучасної системи військово-патріотичного виховання в Україні. Автор розкриває основні наративи, виклики та суперечності його розвитку (підрозділ 5.1), а також пропонує філософську модель світоглядних перспектив оновлення військово-патріотичного виховання (підрозділ 5.2). Розділ вирізняється актуальністю та практичною значущістю, оскільки окреслює реалістичні орієнтири модернізації сучасної української освіти в умовах тривалих безпекових загроз і суспільних трансформацій.

У висновках О. Л. Притула розгорнуто формулює основні теоретичні та практичні підсумки проведеного дослідження, визначає перспективні напрямки подальших наукових розвідок.

Представлена дисертація є ґрунтовною, змістовною та методологічно чіткою працею, яка робить суттєвий внесок у розвиток філософії освіти та теорії

й практики громадянського виховання. Автор впевнено демонструє здатність до самостійного філософського мислення, комплексного аналізу та власного теоретичного узагальнення багатогранних проблем громадянського виховання особистості-захисника Батьківщини.

Окремо слід відзначити структурну логіку та змістовну впорядкованість дисертаційної роботи. Зокрема, прослідковується кореляція між сформульованими дослідницькими завданнями, положеннями новизни та висновками, а самі завдання сформульовані коректно та сприяють досягненню мети дослідження. Обсяг дисертації Олександра Леонтійовича також відповідає діючим вимогам щодо докторських дисертацій з гуманітарних дисциплін.

Загальна позитивна оцінка дисертаційного дослідження не знімає низки побажань та зауважень, реалізація яких, на наш погляд, поліпшила б текст дисертації та обґрунтованість тих положень, які виносяться автором на захист. Зокрема:

1. У своїй роботі дисертант концентрується переважно на українському історичному досвіді та сучасних вітчизняних практиках військово-патріотичного виховання. В той же час, недостатньо глибоко розглянуто досвід виховання захисника Вітчизни у провідних країнах-членах НАТО, що має стратегічне значення для України. Такий ракурс розгляду проблеми громадянського виховання безумовно може збагатити осмислення предмету дослідження.

2. У дослідженні автор інколи зловживає оціночними судженнями при викладенні матеріалу («беззаперечно», «занадто», «дуже» тощо). З одного боку, автор має право на репрезентацію власної оцінки, а з другого боку, вона має бути більш поміркованою та спиратись на ґрунтовнішу аргументацію, особливо для дисертацій, що подаються на здобуття наукового ступеня доктора наук.

3. На жаль у списку літератури дисертації представлена лише одна робота здобувача, хоча варто було у кожному розділі послатись на власні наукові праці, що надало б більш повне уявлення про внесок дисертанта у проблематику громадянського виховання особистості та посилило рівень репрезентативності власного наукового доробку у дослідженні.

4. Розкриваючи значення базових категорій дослідження, дисертант надає вже існуючі трактовки, запропоновані іншими вченими, при цьому авторське їх розуміння представлено достатньо фрагментарно. Зокрема, потребують авторського уточнення концепт «гідність людини» (стор. 57-58), поняття «традиції» (стор. 62-63) тощо. Також розмірковуючи над такими важливими складовими патріотичного світогляду як «сила духу» та «духовна сила», доцільно було б здійснити у тексті роботи їх понятійне та сутнісне розрізнення (стор. 210-212).

5. У підрозділі 3.1. «Світоглядна культура як основа громадянської ідентичності особистості» недостатня увага приділена механізмам формування саме світоглядної культури людини. Також потребують посилення висновки

даного підрозділу з акцентом на заявлену проблематику – дисертант у заключному абзаці наводить роздуми про політичну освіту, а не про світоглядну культуру як основу громадянської ідентичності особистості.

Разом із цим, зазначені зауваження не мають суттєвого впливу на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження О. Л. Притули. Робота виконана на високому фаховому рівні, відчувається самостійність, грамотність дослідника, в тексті чітко простежується концепція дисертації, проглядається авторська позиція за головними векторами дослідження. Оцінюючи роботу в цілому, хотілося би підкреслити гармонійне поєднання як суто теоретичних наукових розвідок, так і практичних рекомендацій для вирішення нагальних проблем громадянсько-патріотичного виховання.

Дослідження О. Л. Притули має значну наукову новизну та спрямоване на вирішення однієї з вузлових проблем сучасної вітчизняної філософії освіти.

Вважаємо, що за змістом та оформленням дисертація Притули Олександра Леонтійовича на тему «Філософія громадянського виховання особисті-захисника Вітчизни (історіософський та світоглядний аспекти)» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197, а його автор – Притула Олександр Леонтійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти.

Офіційний опонент:
професор кафедри філософії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
доктор філософських наук, професор

Юрій КАЛИНОВСЬКИЙ

«5» грудня 2025 року

